

ENTREVISTA AMB JOAQUIM MOLAS

(ciència 3

octubre 1980 / 161) 35

Investigador rigorós i inquiet, des del 1971 catedràtic de llengua i literatura catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona, Joaquim Molas i Batllori (Barcelona, 1930) és un nom prou conegut dins del panorama actual de la cultura catalana. La revista «Els Marges», que fundà juntament amb altres destacats investigadors l'any 1973, és un exemple recídit del paper desvetllador i de recerca que haurien de jugar les publicacions d'aquest tipus. (Ciència) ha parlat amb Joaquim Molas perquè ens exposés, més enllà de la saludable polèmica oberta per la publicació en «Els Marges» del document *Una nació sense Estat, un poble sense llengua?*, les seves opinions sobre diferents aspectes de la nostra cultura, que ben segur que interessaran els lectors.

(ciència) —*Bé que darrerament la vostra presència pública ha estat prou important, pocs coneixeran el vostre itinerari personal i intel·lectual. Per què no començar aquesta conversa amb uns breus apunts autobiogràfics de la mà de Joaquim Molas mateix?*

Joaquim Molas —Crec que, amb mig segle a l'esquena, puc dir que la meua vida ha estat més aviat desballestada o, almenys, que els resultats amb què compto no s'ajusten del tot a l'ideal que, en un principi, m'havia fet. Vaig néixer a Barcelona el setembre de l'any 30. Els meus primers records giren al voltant de la revolució del 36 i de la gran catàstrofe bèl·lica. Els darrers mesos, vaig anar a una escola que, en molts aspectes, em va ser decisiva: el grup escolar Ramon Llull. Una escola que, els primers dies de la postguerra, va ser convertida en una caserna i que, avui, ha quedat pràcticament aïllada enmig d'una xarxa de carreteres. Allí vaig començar a rebre una educació catalana i moderna que puc comparar sense avergonyir-me amb la que donen, avui, les institucions més avançades. El març del 39, vaig anar a petar a Mallorca. I els meus pares em van portar a una escola que duia, em sembla, el nom gloriós de Cervantes i que va constituir, per a mi, una mena d'incursió en l'absurd. Una escola que ens feia estudiar en castellà, i de memòria, les increïbles llunes enciclopèdiques de la firma Dalmau-Carles i que ens obligava a recitar un llibre, *España, mi patria*, del qual havien

estat substituïdes algunes de les pàgines per unes altres de més compromeses. I que pretenia fer-nos aprendre de mala manera la llengua castellana amb un vocabulari castellà-mallorquí. Jo, que havia començat a aprendre el castellà com a segona llengua al Ramon Llull, vaig haver d'acabar aprenent-lo a cops de vocabulari al Cervantes, a través d'un dialecte: el mallorquí. Per ambient familiar, vaig rebutjar, de manera instintiva, tot el muntatge oficial que hom intentava d'imposar-me a través de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació i vaig tendir a mitificar els meus anys de guerra: el meu paradís infantil perdut. Em sembla que, d'aquesta experiència, han nascut moltes de les meves revoltes, dels meus desdoblaments, de les meves inhibicions i, al capdavall, de les meves insuficiències... A l'institut, vaig intervenir en els primers aldarulls. Motiu: la fi de la guerra mundial i el desbordament de la repressió sexual, produït per les festes de Santa Llúcia. La universitat em va caure als peus quan tot just hi acabava d'entrar. I des del primer curs d'estudiant fins avui, que hi exerceixo de professor, he procurat crear-me una vida al marge que em compensés els seus buits. De fet, ha estat, la meua activitat, una lluita plena de marrades entre la meua passió per la literatura o, més exactament, per la investigació literària i una dedicació política, lliure i desordenada. Una dedicació aquesta que veia, i veig, com una obligació moral i com una necessitat de supervivència. Aquesta dualitat que,

alguna vegada, he fos en una sola, i que, generalment, he procurat de mantenir separades, no m'ha estat sempre compresa. No me'n queixo. Tothom és fruit de les circumstàncies que ha hagut de viure, anava a dir de patir, i la seva eficàcia s'ha de mesurar en relació amb la de la resposta que ha sabut donar-hi. Arribem a una edat, i em sembla que ja hi sóc, que un ha de tornar als ideals de la joventut. I que, amb la càrrega de la seva història, sense renunciar a cap dels seus objectius, ha de concentrar tots els esforços a produir una obra mínimament consistent. Una obra que, si resulta, pot ser, a la llarga, més positiva que una dualitat desordenada i massa condicionada a les circumstàncies!

(c) —*Com veu un dels fundadors i director d'«Els Marges» la pròpia experiència, des del naixement d'aquesta revista fins avui?*

J.M. —«Els Marges» van sortir en un moment dolç. Un moment que, després d'un intent total de recuperació de la cultura catalana, de coexistència pacífica, de ruptura radical del 68 i, al capdavall, de descobertes i de canvis constants, és a dir, de creació lliure i fins desordenada, iniciava una nova època de reflexió i de treball: de replegament. De fet, la idea ja circulava entre alguns de nosaltres, des d'una estada de Josep M. Benet i Jornet i meua a Peníscola, l'estiu del 71, però, per diverses raons, no reeixí fins al 74, quan es constituí el grup i aquest va trobar un editor: Max Cahner. Abans de tot, amb la revista, vam intentar d'assumir la gran tradició de revistes existents abans de la guerra i la creada després a l'exili o a la clandestinitat. En segon lloc, vam intentar de crear un producte que, pel continent i el contingut, resistís la comparació amb d'altres de semblants que funcionaven fora del país. Jaume Vallcorba va dissenyar-la d'una manera punyent i tots nosaltres, els redactors, vam intentar de triar els textos amb rigor. D'aquí que poséssim Riba com a

cap de l'aventura, demanant el títol a un dels seus llibres i iniciant-la amb un estudi sobre els seus versos i, més en concret, sobre uns versos seus inèdits. La revista pretenia de donar a conèixer algunes de les inquietuds del món d'avui i, d'altra banda, pretenia de ser la sortida natural de la producció de tipus històric, o de tipus descriptiu, que es feia al país, sobretot després de la introducció dels estudis de llengua i literatura catalanes a les universitats barcelonines. La revista, mai no l'hem volguda tancada a un grup, el que la fa. I, així, hem demanat per a les col·laboracions un rigor de treball, no l'adscripció a uns mètodes o a uns models determinats. I, malgrat que tots plegats vivim més en un món d'estudi que pròpiament literari, vull dir, de creació literària, hi vam posar una secció de textos. I, a partir d'un moment, n'hi vam posar una altra de crítica militant. Tant l'una com l'altra no feien sinó cobrir un camp que, per raons de tots conegudes, ningú no cobria. I, moltes vegades, ens hem plantejat la necessitat d'eliminar-les quan, com ja comença a passar, el camp sigui cobert pels qui l'han de cobrir: els escriptors militants.

(c) —*Què preteníeu en publicar en el número 15 d'«Els Marges» el text o manifest: Una nació sense Estat, un poble sense llengua?*

J.M. —Amb el nostre text, vam intentar de formular en termes racionals una colla d'inquietuds més o menys pressentides de la societat catalana. Unes inquietuds que alguns discutien en veu baixa i que d'altres no s'atrevien, o no sabien, ni a tocar-les: tan perilloses com eren. Nosaltres mateixos, en les nostres reunions, intercanviàvem les nostres experiències en aquest sentit. Unes experiències que, cada cop, ens resultaven més obsessives. De fet, el text, elaborat en més de sis mesos de treball irregular, intenta de ser el diagnòstic d'una situació. Res més que això: un diagnòstic. I, amb tota intenció, vam procurar de no articular un receptari de solucions. Creïem, i creiem, que és la

societat catalana i, com a representants de la societat lliurement elegits, els polítics els qui han de buscar solucions i, sobretot, portar-les a la pràctica. Nosaltres, en efecte, les insinuem globalment, però deixem a qui tenen poder per a fer-ho la formulació d'un programa: del programa.

(c) —*El ressò del «Manifest d'Els Marges» ha estat esclatant...*

J.M. —El ressò ens ha sorprès, a despit que, el text, l'havíem plantejat en termes de provocació: de revulsiu. Crec que la majoria ha reaccionat positivament, com ho proven dos fets: 1) la quantitat d'actes públics on s'ha discutit, amb intervenció nostra, o no, les tesis fonamentals del text; 2) la quantitat d'edicions que se n'han fet, controlades, o no, per nosaltres. Altrament, els qui han reaccionat en contra han utilitzat des del silenci més absolut, cosa perfectament admissible, fins a discussions de detall o de suposades actituds nostres, sovint gratuïtes. Els arguments, en canvi, han estat pocs i val a dir que poc contundents. Els uns ens han acusat d'oportunistes i, al contrari, d'altres que havíem desvetllat públicament un problema que calia silenciar per raons polítiques; els uns ens han acusat de marxistes i, al contrari, d'altres de tenebrosos reaccionaris; els uns ens han acusat d'abstrusos i tecnicistes i d'altres de poc científics, etc. En les nostres intervencions, hem destacat alguns punts que voldria repetir: 1) No tractem d'aquesta qüestió des d'una òptica nacionalista determinada, sinó des d'una altra estrictament lingüística: la nostra; insinuem la crisi d'una argumentació nacionalista i, en el fons, demanem l'elaboració d'una de nova que s'imposa; 2) una actitud de bilingüisme o de biculturalisme com l'actual és insostenible; en el terme d'uns anys, pocs o molts, una de les llengües —i, doncs, una de les cultures— absorbirà l'altra; els països, per internacionalistes que siguin, són monolingües i monoculturals; 3) no ataquem de cap manera les capes immigrants, que, per economia del

discurs, vam tractar com a tot homogeni; òbviament, hi ha una notable diferència entre la immigració de pas, composta, generalment, per funcionaris de tota mena, i la més estable, composta per les capes treballadores; 4) no ataquem els partits ni els polítics com a tals sinó llur política o, almenys, la política que han dut a terme des de la mort de Franco. En aquest sentit, i contra el que s'ha dit, la nostra denúncia anava contra els grups conservadors més que no pas contra els d'esquerra, amb els quals, per història i per convicció, ens alineem.

(c) —*Passant a altres qüestions, podríem parlar, si us sembla, de les diferències i de les relacions entre ciència i literatura. És una qüestió que potser com a reflex del divorci existent entre la cultura científica i la cultura literària, no acostuma a ser present ni a les revistes científiques ni a les revistes literàries...*

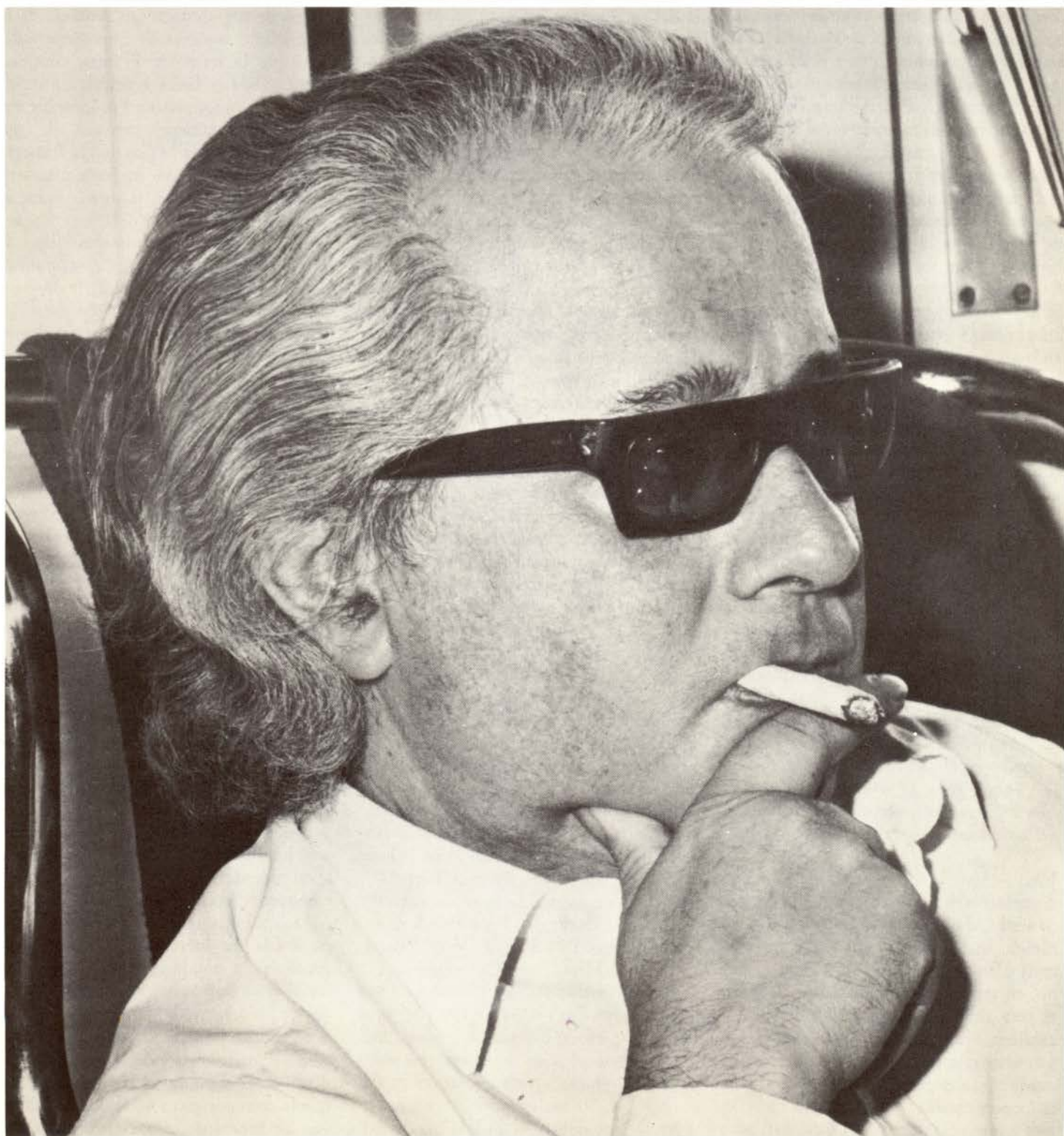
J.M. —Crec que, entre la ciència i la literatura, hi ha tres diferències essencials. Abans de tot, una de tipus lingüístic. Per a la ciència, la matèria de treball és la naturalesa, i l'home com a un dels seus centres preferencials, en tota la seva diversitat. I la llengua és, per a ella, un instrument: un instrument de descripció i de comunicació. Per a la literatura, en canvi, la llengua és la matèria de treball. L'escriptor sosté un diàleg amb la seva societat però, el diàleg, el realitza a través de la llengua, que situa, al capdavant, en el centre mateix de les seves investigacions. La literatura és forma i, per tant, l'escriptor maneja la llengua com a matèria i no com a instrument de descripció i comunicació. En segon lloc, la històrica. Pel científic, la història és simple referent: simple referent anecdòtic. De fet, per a un metge, no té cap sentit conèixer l'instrumental utilitzat en la primera dissecció del cos humà. O conèixer la medicació utilitzada per a la tuberculosi durant el segle XIX. Allò que interessa, en l'exercici de la seva professió, és l'instrumental quirúrgic d'avui i la medicació més eficaç per a combatre la malaltia.

«Els científics i els escriptors coincideixen en l'intent d'explicar l'home i el seu entorn, però mentre els primers ho fan en termes racionalistes, els segons ho fan tot posant en joc la raó i la fantasia».

Fotos: Armando Avalo

(ciència 3

octubre 1980 / 163) 37

Per a un químic, té un valor estrictament anecdòtic la descoberta de l'oxigen o l'aïllament del ràdiu. O, per a un investigador de la literatura, saber qui va descobrir el manuscrit P del *Blanquerna*. Allò que l'interessa és la novel·la: el text de la novel·la!

La ciència és progressiva, en el sentit que cada troballa anul·la l'anterior i tanca el procés de recerca o, almenys, n'obre un de nou. Per a la literatura, en canvi, la història és un fet essencial: és, diria, el fet. Cada escriptor parteix, per a la seva feina, de zero, però la seva obra no anul·la mai l'anterior. Davant d'un paper en blanc i amb la ploma, o la màquina, a les mans, Píndar es planteja els mateixos problemes que Virgili, i aquest que Dant o Goethe o Proust o Joyce... Per un escriptor d'avui són, tots ells, tan vàlids com el contemporani més rigorós! I, en tercer lloc, el mètode de treball i els objectius. De fet, els científics i els escriptors coincideixen en l'intent d'explicar l'home i el seu entorn, però mentre els primers ho fan en termes racionalistes, els segons ho fan tot posant en joc la raó i la fantasia. Guillaume Apollinaire deia que, a mesura que els científics, amb les seves troballes, retallaven el camp d'exploració del poeta, aquest es veia obligat a obrir-ne de nous amb la seva fantasia. Per ell, el poeta precedia amb les seves veritats poètiques el científic amb les seves!

(c) —*Com veieu la nostra història de la ciència en relació amb el problema de l'ús del català com a llengua d'expressió científica?*

J.M. —Així, la ciència catalana no s'ha expressat sempre amb la seva llengua natural i, d'altra banda, no tenim, que jo sàpiga, una història global que ens permeti d'invocar una tradició vàlida, si més no, en termes polítics i culturals. De fet, el geni de Lluïl convertí una llengua, la catalana, pràcticament embrionària, en una altra d'apta per a qualsevol especulació literària o científica. I, a partir d'ell, la ciència catalana, que figurava entre les més avançades, alternà l'ús del llatí amb

el del català. Una ciència que, per exemple en mans dels cartògrafs mallorquins, va assolir una autèntica projecció internacional! En el segle XVI, malgrat personatges de tant de relleu com Joan Lluïl Vives, la ciència catalana i l'ús de la llengua nacional sofriren un col·lapse del qual, en molts d'aspectes, encara no s'ha recuperat. En els segles XVI-XVII, hi ha alguns tractats d'abast estrictament local, com, per exemple, el de Rafael Moix sobre la pesta. I dins la Il·lustració comença la situació que ha perdurat fins avui: divulgació ràpida de les troballes modernes, fetes, totes elles, en castellà o francès, i recerca original en els camps d'abast local, com la història o les ciències naturals, fetes, aquestes, en castellà (Antoni de Capmany) o en català (Marc Antoni d'Orellana). O alternant el català i el llatí, com en el cas de Joan Salvador, de la dinastia de botànics! Tanmateix, cap a mitjan segle XIX, i sota l'impuls de la Renaixença, comencen les traduccions o, almenys, comencen de manera esporàdica. (El 1879, aparegué a Barcelona la del *Viatge d'un naturalista al voltant del món. 1831 a 1836*, de Charles R. Darwin, obra de L. Pons i Dalmau). En el segle XX, almenys fins al 36, es confirma aquesta tendència, amb tres variants: l'increment de la recerca original d'aplicació d'aquesta al camp de la medicina i l'ús de la llengua catalana, sobretot, sota els auspicis de l'Institut d'Estudis Catalans i d'alguns departaments universitaris o institucions privades: Eduard Fontserè, Pius Font i Quer, la família Barraquer, Ramon Turró... I, altrament, comença la fuga de cervells: F. Duran i Reynals, Pere Bosch Gimpera, August Pi i Sunyer, Josep Trueta, Emili Mira, Joan Corominas...

(c) —*El «Manifest de Prada», l'any 1976, sobre l'ús del català com a llengua d'expressió científica, marcà, pensem, una data important dins la nostra comunitat científica. Quina opinió us mereix aquell manifest?*

J.M. —Sens dubte, és un text important.

Abans de tot, destaca una situació de la llengua que, malgrat els canvis operats a partir de la mort de Franco, continua essent vàlida en línies generals. En segon lloc, fa un programa de l'ús científic del català absolutament correcte. I, per últim, fou signat a la Catalunya francesa i, per tant, té un valor nacional altament simbòlic. Suposo que, d'alguna manera, aquesta revista és un dels seus fruits.

(c) —*I la problemàtica general del paper de la llengua en el camp científic, com la veieu?*

J.M. —Crec que cal distingir els diversos usos de la llengua en el camp científic: llengua com a descripció i comunicació d'una recerca; llengua com a divulgació de la recerca entre un públic general científic, o no, o entre un públic estudiantil. En el camp de la ciència, sigui empírica, o no, la llengua té una funció estrictament instrumental. I, per tant, està condicionat, el seu ús, al públic amb el qual pretén d'establir comunicació. Abans de tot, l'ús en la recerca pura. En general, el camp de la recerca és universal i demana, per tant, una llengua d'ús universal. Una llengua que, segons les èpoques, ha estat el grec, el llatí, potser el francès o l'alemany, i que, avui, és pràcticament l'anglès. Davant d'aquesta realitat, indiscutible per raons d'eficàcia, les diverses llengües nacionals només poden optar a la doble edició, en anglès i en la pròpia llengua, o, en el millor dels casos, a l'edició de la pròpia llengua acompanyada d'un resum més o menys generós en anglès. Val a dir que, entre les ciències, n'hi ha algunes de consum eminentment local: les de tipus humanístic i d'altres empíriques, com la geologia, la botànica o la zoologia. I, a més, les històries nacionals de les diverses branques, la geologia, la botànica, la zoologia, totes les de tipus humanístic i la història nacional de les diverses branques de la ciència: la medicina, la matemàtica. I, en aquests casos d'identificació de la matèria estudiada amb el públic consumidor, sembla que la comunicació s'ha de fer en la llengua de tots dos: la nacional. En segon

«Amb una recerca poderosa, el problema de la llengua entraria en vies d'una normalitat: de la normalitat anormal en què es mou, avui, la recerca a tot el món».

lloc, l'ús en la divulgació. Aquí em sembla que tampoc no hi ha dubte: les traduccions de les grans obres de teoria o de síntesi, l'ensenyament en els diversos graus, els manuals, les revistes no dedicades especialment a la recerca, etc. han de fer-se amb la llengua del públic al qual són dirigits: un públic estrictament local, és a dir: nacional. Així, com ja senyala el «Manifest de Prada», l'ús científic del català té en teoria un camp de conreu tan ampli, *mutatis mutandis*, com l'espanyol. O, almenys, com el de les llengües demogràficament, i culturalment, equivalents: el neerlandès, el danès, el suec...

(c) —Una darrera i obligada pregunta: el vostre pronòstic general sobre el futur de la ciència a casa nostra.

J.M. —Avui, la ciència és patrimoni a tot estirar de dos o tres països, que compten amb unes universitats estatals, o no, que funcionen i amb unes empreses privades, o no, que inverteixen en la investigació grans quantitats de diner. La resta de països són simples adjectius posats en el discurs d'una forma més o menys cridanera. Això vol dir que la ciència catalana, i en català, està doblement al marge del circuit científic internacional; 1) la nostra recerca no existeix com a tal, és a dir, com a aportació original i decisiva; 2) la nostra llengua té una àrea de difusió escassa i, a més, ha de defensar encara el seu ús en termes tan primaris com els que defensa el «Manifest de Prada» i, per tant, no compta amb un estatut de validesa internacional. En aquest sentit, hi ha una mena de conformisme suïcida que caldria trencar. Com? Tots sabem que, per a resoldre aquest i d'altres problemes, caldria un canvi profund en les estructures de la nostra societat i de les relacions entre els diversos països d'Occident (i d'Orient). Però caldria començar una feina que, almenys d'una manera provvisòria, podria ajudar al necessari trencament: 1) els científics haurien d'articular un programa d'investigació en aquells sectors que, per la matèria i el nombre d'investigadors capacitats, resultés més

eficax a curt, i a llarg termini; i, a més, 2) haurien de desvetllar, entre el públic en general i entre l'especialitzat, l'interès per la ciència o les branques que no són de la seva competència (la TV, per exemple, podria contribuir amb eficàcia a la feina); 3) els editors haurien de publicar traduccions de llibres de teoria o de síntesi, o simplement de divulgació; 4) la Generalitat hauria d'invertir el màxim de diner en la investigació, tot establint prioritats; 4) caldria reordenar els diversos graus de l'ensenyament —sobretot, caldria definir amb precisió la funció del terciari— i, a més, equiparar moralment i econòmicament els qui s'hi dediquen amb passió i

eliminar els qui només s'hi dediquen com a simple sortida professional; 5) caldria pressionar l'empresa privada perquè s'adonés que invertir en la investigació resulta, a la llarga, rendible. En altres paraules, 1) crear un despertar de l'interès públic general; 2) crear llocs de treball i, per tant, intentar de recuperar els cervells fugats i produir-ne de nous; 3) contribuir amb originalitat a la recerca, a la vegada nacional i internacional. Amb una recerca poderosa, el problema de la llengua entraria en vies d'una normalitat: de la normalitat anormal en què es mou, avui, la recerca a tot el món.

